

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК [373.3.015.31:172] : [373.3.091.32:5]

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20486577>

Методика формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ»

Лук'яник Людмила Василівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методик початкової освіти,

Рівненський державний гуманітарний університет,

вул. Пластова, 31, м. Рівне,

Україна, 33000, <http://orcid.org/0000-0002-9687-1163>

Прийнято: 07.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація: У статті розкрито методику формування громадянської та історичної компетентностей у змісті уроків «Я досліджую світ» у початковій школі. Актуальність теми зумовлена її суспільною важливістю, адже формування громадянської та історичної компетентностей учнів передбачає ефективність формування чіткої громадянської позиції, особливо у початковій ланці освіти, розвиток культури мовлення та закладання основ для різнобічної освіти впродовж життя. Високий рівень сформованості громадянської та історичної компетентностей забезпечує міцність навчальних досягнень і сприяє гармонійному, цілісному розвитку особистості.

Мета статті – виділити та обґрунтувати етапи методики формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ» та експериментальним шляхом підтвердити її доцільність. *Методи.* У дослідженні використано методи активного навчання: рольові ігри, дебати та проекти, які

допомагають учням не лише отримувати інформацію, а й застосовувати її на практиці, розвивати критичне мислення, уміння висловлювати власну позицію; інтерактивне вивчення історії: інтерактивні карти, мультимедійні презентації та відеоматеріали поживляють процес навчання, роблять його більш цікавим і доступним для учнів; конструктивний початковий діалог: бесіда, диспут, дискусія, дебати, конференція, дидактичні та рольові ігри.

Результати. У дослідженні реалізовано три етапи експериментальної методики: інформаційно-збагачувальний, дослідницько-пошуковий, оцінно-креативний етапи експерименту. На основі виокремлених критеріїв і показників їх прояву визначено наступні рівні формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів: низький, задовільний, достатній і високий.

Висновки. Запровадження сучасних методів і підходів на уроках «Я досліджую світ» сприятиме вихованню громадян, здатних приймати свідомі рішення та брати активну участь у розбудові демократичної держави. Використання цих теоретико-практичних основ на уроках «Я досліджую світ» допоможе побудувати глибокий і цілеспрямований освітній процес, спрямований на розвиток громадянської та історичної компетентностей, необхідних для успішного функціонування в сучасному суспільстві.

Ключові слова: громадянська та історична освітня галузь, громадянська та історична компетентність, учні початкових класів, уроки «Я досліджую світ».

Methodology for the formation of civic and historical competencies of primary school students in the lessons «I explore the world»

Liudmila Lukianyk,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education, Rivne State Humanitarian University, st. Plastova, 31, Rivne, Ukraine, 33000, <http://orcid.org/0000-0002-9687-1163>

Abstract: *The article reveals the methodology for the formation of civic and historical competencies in the content of the lessons “I explore the world” in primary school. The relevance of the topic is due to its social importance, because the formation of civic and historical competencies of students involves the effectiveness of the formation of a clear civic position, especially in the initial stage of education, the development of a culture of speech and laying the foundations for a versatile education throughout life. A high level of formation of civic and historical competencies ensures the strength of educational achievements and contributes to the harmonious, holistic development of the personality.*

The purpose of the article is to identify and substantiate the stages of the methodology for the formation of civic and historical competencies of primary school students in the lessons “I explore the world” and to experimentally confirm its feasibility. **Methods.** *The study used active learning methods: role-playing games, debates and projects, which help students not only receive information, but also apply it in practice, develop critical thinking, the ability to express their own position; interactive study of history: interactive maps, multimedia presentations and video materials enliven the learning process, make it more interesting and accessible to students; constructive initial dialogue: conversation, dispute, discussion, debate, conference, didactic and role-playing games.*

Results. *The study implemented three stages of the experimental methodology: information-enrichment, research-search, evaluative-creative stages of the experiment. Based on the identified criteria and indicators of their manifestation, the following levels of formation of civic and historical competencies of primary school students were determined: low, satisfactory, sufficient and high.*

***Conclusions.** The introduction of modern methods and approaches in the lessons "I explore the world" will contribute to the education of citizens who are able to make conscious decisions and take an active part in the development of a democratic state. The use of these theoretical and practical foundations in the lessons "I explore the world" will help build a deep and purposeful educational process aimed at developing civic and historical competencies necessary for successful functioning in modern society.*

***Keywords:** civic and historical educational field, civic and historical competence, primary school students, lessons "I explore the world".*

Постановка проблеми. Потреба у формуванні громадянської та історичної компетентностей молодшого покоління визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти та Нової української школи.

Формування громадянсько-історичних навичок на уроках «Я досліджую світ» є важливою частиною сучасної освіти. Ці заняття дають учням не тільки знання, а й вміння, необхідні для активної участі в суспільному житті та розуміння значення нашої історії в сьогоденні та майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові публікації та методичні посібники, присвячені формуванню громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на основі інтегрованого курсу «Я досліджую світ», охоплюють як теоретичні засади компетентнісного підходу, так і практичні методики для вчителів.

Автори Гільберг Т. Г., Тарнавська С. Г., Павич Н. М. описують методику формування ключових компетентностей (зокрема громадянської та історичної) через діяльнісний і міжпредметний підхід у початковій школі [2].

У методичному посібнику Пометун О. І., Гупан Н. М., Ремех Т. О., Сєрова Г. В. «Основи інтегрованого навчання учнів громадянської освіти та історії в 5–6 класах» розкрито теоретико-методологічне підґрунтя інтегрованого

підходу до формування історичної та громадянської компетентностей, може бути адаптований для початкової школи [11].

Мороз П. В., Мороз І. В. [9] розкривають підходи до розвитку історичної компетентності на інтегрованих уроках, що узгоджено з концепцією курсу «Я досліджую світ».

Незважаючи на те, що акцент зроблено на середній ланці освіти, дослідження Ремех Т. О. [13] пропонує моделі формування громадянських якостей, релевантні для початкових класів.

Для формування ідентичності та громадянської компетентності учнів типова освітня програма пропонує опанувати потрібні для цього знання, вміння та навички громадянської поведінки та виховувати громадянські чесноти в межах таких змістових ліній: «Я – Людина», «Я серед людей», «Моя культурна спадщина», «Моя шкільна і місцева громади», «Ми – громадяни України. Ми – європейці» [15].

О. Кучер, аналізує громадянську компетентність у широкому сенсі як функцію громадянського суспільства, що створює ґрунт для ефективної громадянської діяльності особи, соціальних груп і всього суспільства, та у вузькому – як параметр діяльності особи, соціалізованої під впливом громадянських знань, навичок та вмінь, що передбачає наявність громадянських цінностей і якостей, дотримання правил поведінки та відповідальність як соціальну якість людини [6, с. 40].

Т. Смагіна зауважує, що компетентність людини в громадянській сфері кореспондує її громадянську відповідальність, вміння спільно з іншими виробляти рішення й реалізовувати його, виявляти толерантність, гармонійно поєднувати особисті інтереси з потребами окремої корпорації та суспільства, брати участь у функціонуванні демократичних інститутів, виявляти потребу в актуалізації й реалізації свого особистісного потенціалу [14, с. 39].

Н. Протасова окреслює громадянську компетентність як єдність знань, навичок і вмінь, обумовлених станом розвитку громадянського суспільства та

характером його взаємодії з державою [12, с. 10].

Учений К. Баханов, на основі аналізу феномену історичної свідомості визначає такі складові історичної предметної компетентності: часова; просторова; історичності; дійсності та джерел інформації; ідентичності; аксіологічна; діяльнісна [1, с. 48].

У посібнику «Громадянська відповідальність: 80 вправ...» [3] вміщено систему практичних вправ, спрямованих на формування громадянської та соціальної компетентностей учнів у процесі вивчення різних шкільних дисциплін. Акцент зроблено на інтерактивних методах навчання, розвитку критичного мислення, відповідальності, активної життєвої позиції та здатності до участі в демократичних процесах.

В аналітичній доповіді «Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку» [4] розкрито стан і тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні, окреслено ключові практики громадської активності та визначено основні виклики, зокрема інституційну слабкість, проблеми взаємодії з державою та потребу в підвищенні громадянської участі. Особлива увага приділена ролі громадянського суспільства у демократичних трансформаціях.

У практичному посібнику «Інструмент демократичного розвитку школи» [5] презентовано підходи та інструменти впровадження демократичних принципів у шкільне середовище. Висвітлюються механізми участі учнів, учителів і батьків в управлінні школою, формування демократичної культури, партнерства та безпечного освітнього середовища.

У статті Майданик О. В. [7] розкрито зміст і структуру громадянської компетентності вчителя початкової школи, визначено її складники та професійну значущість.

У науковій праці Марущак О. М. [8] узагальнено підходи до трактування поняття компетентності в педагогічній діяльності, окреслено її сутність і структурні компоненти.

Охріменко О. О., Іванова Т. В. [10] висвітлюють сутність, принципи та складники соціальної відповідальності, окреслюють механізми її реалізації в суспільній і професійній діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових джерел із проблеми формування громадянської компетентності у молодших школярів дає змогу стверджувати, що більшість робіт присвячено питанням патріотично-громадянських орієнтацій учнівської молоді. Водночас процес становлення та розвитку громадянської та історичної компетентностей у дітей молодшого шкільного віку залишаються поза належною увагою дослідників.

Потреба у підвищенні фахових знань учителів початкових класів в оволодінні алгоритмом проведення освітнього процесу з використанням методики, спрямованої на формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ», а також пошуки шляхів подальшого удосконалення мовленнєвого розвитку учнів зумовили вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Мета статті – виділити та обґрунтувати етапи експериментальної методики формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ» та експериментальним шляхом підтвердити її доцільність.

Для досягнення цієї мети визначено таке завдання: експериментально перевірити методику формування в учнів початкових класів громадянської та історичної компетентності на уроках «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу дослідження. визначити критерії сформованості громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ» у 4 класі.

Громадянсько-інформаційний критерій із показниками:

- ❖ знання культури та атрибутики своєї країни;

- ❖ знання демократичних основ державності та державних документів;
- ❖ знання історії та національних традицій своєї країни;
- ❖ знання сутності зв'язків, що визначають відносини людини зі своєю країною, орієнтація на розширення знань про свою країну.

Супутніми чеснотами, які мають набути учні початкових класів із громадянсько-інформаційного критерію, це:

- 1) почуття власної гідності, толерантність;
- 2) любов до Батьківщини та української мови, повага до народу, держави, її символіки та традицій;
- 3) повага до вселюдських цінностей: права людини, свобода, рівність, солідарність;
- 4) визнання та дотримання законів, вміння орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні та визначати власну позицію.

Діяльнісно-когнітивний критерій із показниками:

- ❖ прагнення брати участь в суспільному житті;
- ❖ небажання змінити місце проживання і підданство;
- ❖ знання, що стосуються правил колективного життя, демократичних умов встановлення цих правил, про взаємодію влади, суспільства і особистості, про розбудову демократії (правові, політичні, соціальні);
- ❖ знання про свою національну культуру, історію, традиції, звичаї, мову.

Супутніми чеснотами, які мають набути учні початкових класів із діяльнісно-когнітивного критерію, це:

громадянська спрямованість, яка включає такі складники:

- 1) ідентифікацію себе як представника певної національності;
- 2) ставлення до держави, влади;
- 3) ставлення до країни (любов до Батьківщини, патріотизм, переживання за долю України):

- 4) шанобливе ставлення до законодавчої сфери держави;
- 5) наявність почуття гордості за свою національну приналежність і за державу в цілому;
- 6) інтерес до поточних подій;

Ціннісно-результативний критерій із показниками:

- ❖ вдосконалення володіння державною мовою, додержання звичаїв і традицій;
- ❖ перейняття на себе відповідальності за долю Батьківщини та дотримання законів держави;
- ❖ соціальна активність і готовність до її подальшого прояву та толерантність до інших і повага до прав і свобод інших громадян України;
- ❖ вміння самостійно робити вибір у ситуаціях реального життя, відстоювати свою громадянську позицію;

Для оцінки рівня сформованості громадянської та історичної компетентності учнів початкових класів було виділено чотири рівні: високий, достатній, середній та низький, а також визначено знання, уміння, цінності та мотивацію до дій, які сприятимуть формуванню громадянської та історичної компетентностей.

У ході дослідження одним із найголовніших завдань було: визначити рівень сформованості громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ».

Для цього нами була проведена та організована експериментальна методика.

Експеримент ми проводили упродовж 2025-2026 навчального року на базі Рівненського ліцею № 1 Рівненської міської ради. У дослідженні брали участь 46 учнів 4-х класів: 24 учні 4-А класу (контрольного класу) та 22 учні 4-Б (експериментального класу).

Для того, щоб побудувати експериментальну методику з формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ», потрібно було опрацювати методичні аспекти: етапи засвоєння теоретичного матеріалу, окреслити методику проведення уроків «Я досліджую світ».

Система ігор та вправ історичного та громадянського спрямування у структуру уроків у початкових класах вводилася в дослідному (експериментальному) класі, а учні контрольного класу навчалися за традиційною методикою (виконання звичайних підготовчих вправ).

Отже, опрацювання фахової літератури, аналіз державних документів дало нам можливість окреслити експериментальну методику формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ», що здійснювалась у три взаємопов'язані етапи:

1. Інформаційно-збагачувальний етап експерименту. Під час реалізації першого етапу експериментальної методики було застосовано педагогічну умову: *забезпечення міждисциплінарного підходу через інтеграцію змісту громадянської, історичної та природничої освіти.*

На цьому етапі учні мали:

1. охарактеризувати зміст понять із виучуваних історичних тем;
2. створити словник ключових громадянських понять до виучуваних тем;
3. дібрати освітній інформаційний ресурс історичних фактів до виучуваних тем.

На цьому етапі використовувалися такі методи: пояснення вчителя, евристична бесіда, пояснювально-ілюстративний, прийоми: аудіювання, наслідування.

Учням пропонується навчальний матеріал, який повинен бути наочним, економним і попереджати помилки хибного узагальнення. Бажано матеріал «двосторонній». Наприклад, з двох стовпчиків, які діти порівнюють: знайдіть

з-поміж поданих нижче людські чесноти. Поясніть, чому інші якості не можна віднести до чеснот:

<i>мужність,</i>	<i>зздрість</i>
<i>скромність,</i>	<i>хитроці</i>
<i>чесність,</i>	<i>брехливість</i>
<i>тактовність,</i>	<i>ліноці</i>

Учитель вислуховує репліки дітей і розвиває найцікавіші. У випадку утруднень використовує дозовану підказку, додаткові факти, наочність. Під час діалогу відкидається усе зайве, залишається суть понять.

Діти відповідають на запитання, зазначаючи певні вчинки: «Наполегливість – це коли...»; «Мужність – це коли...» тощо.

Види групової роботи

1. «Статична пара». Спільна робота учнів, які сидять за однією партою. Така пара формується за бажанням учнів, тому що фактор контактності й доброзичливості відіграє вирішальну роль. У цій парі школярі постійно міняються ролями учителя й учня. Вони можуть навчати один одного, працюючи в режимі «взаємодопомоги», а можуть контролювати один одного, працюючи в режимі «взаємоконтролю».

Статична пара є одним з найефективніших механізмів, що забезпечує регулярне діалогічне спілкування учнів на уроці, й відповідно підвищує мовну та розумову активність кожного з них.

2. «Динамічна пара». Для роботи об'єднуються учні, які сидять за сусідніми партами. Учні працюють, тричі змінюючи партнера. Під час роботи динамічної пари спільні завдання розподіляються між членами групи. Вони опитують і відповідають один одному. Виникає ситуація колективної взаємодії всіх членів групи.

3. «Варіаційна пара». В неї об'єднуються 4 учні, кожен працює то з одним, то з іншим сусідом. При цьому відбувається обмін матеріалами, варіанти яких

будуть опрацьовані кожним членом пари. Варіаційна пара є одним із видів колективного навчання.

Використання таких пар на уроці дає можливість учневі вільно вести діалог. Робота в динамічній та варіаційній парях демократична за своїм змістом, адже умови однакові для всіх. Учня можна запропонувати наступні завдання для побудови діалогу у системі спілкування «учень – учень».

2. Дослідницько-пошуковий етап експерименту. На цьому етапі школярі знайомилися зі сферою вживання різних текстів, історичних фактів та досліджували специфіку процесу формування навичок справжнього громадянина-патріота своєї держави.

На дослідницько-пошуковому етапі застосовувалася друга педагогічна умова формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів: це *реалізація особистісно орієнтованого підходу на основі інтеграції історичних знань учнів під час освітнього процесу.*

Для успішного прояву колективного спостереження учителю потрібно підібрати якісний дидактичний матеріал, продумати систему питань для аналізу, вибрати ефективні прийоми для виявлення дітьми ознак нових понять, продумати систему фіксації (на дошці, в зошитах) того, що буде виявлено. Закінчується спостереження узагальненням результатів у вигляді схеми, опори, плану, винайденням нового терміна, словесним формулюванням висновку і читанням висновку в підручнику.

3. Оцінно-креативний етап експерименту. На цьому етапі учні поглиблювали знання про сучасні медіазасоби, аналізували матеріал, вчилися діяти у різноманітних ситуаціях; аналізувати тексти, живопис; творчо застосовувати набуті вміння і навички під час підготовки власних творчих проєктів.

Третьою педагогічною умовою формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів є *розвиток громадянсько-*

потенціалу учнів шляхом використання різноманітних підходів під час освітньої діяльності.

Головна мета уроків «Я досліджую світ» – не лише донести факти, а й усвідомлено розвинути громадянські якості, виховати громадянина, здатного приймати зважені рішення. Це не лише збагачує інтелектуальний рівень учнів, а й формує ціннісну позицію громадянської відповідальності.

Тому, зважаючи на виклики та потреби сучасного суспільства, ми маємо й надалі розвивати та вдосконалювати методику навчання інтегративного предмету «Я досліджую світ» та спрямовувати її на формування повноцінної нації з аналітичними та критичними здібностями.

Серед методів формування громадянської та історичної компетентностей на уроках «Я досліджую світ» можна виділити:

Методи активного навчання: рольові ігри, дебати та проекти, які допомагають учням не лише отримувати інформацію, а й застосовувати її на практиці, розвивати критичне мислення, уміння висловлювати власну позицію.

Інтерактивне вивчення історії: інтерактивні карти, мультимедійні презентації та відеоматеріали поживляють процес навчання, роблять його більш цікавим і доступним для учнів.

Конструктивний початковий діалог, спрямований на формування громадянської та історичної компетентностей, – це форма педагогічної взаємодії учителя – учня (учня – учня) в умовах навчальної ситуації, в процесі якої відбувається інформаційний обмін, взаємний вплив і регулюються відносини.

Метою діалогу є формування міжособистісної взаємодії, яка є близькою до звичного життя ситуацією, в якій учні забувають про умовності (урок, учитель, оцінки), які заважають їм проявляти себе на особистісному та міжособистісному рівнях.

Змістовою основою навчального діалогу є ситуації, що містять суперечність. Систематична робота з організації навчального діалогу молодших школярів вимагає викладання навчальних предметів у вигляді низки проблем, навчальних завдань.

Діалогові форми засвоєння знань – це форми, які побудовані на основі активної взаємодії та стійкого зворотного зв'язку між тими, хто передає знання та тими, хто їх сприймає. До основних діалогових форм колективного навчання належать: бесіда, диспут, дискусія, дебати, спільне мовотворення, конференція, дидактичні та рольові ігри.

Фронтальна дискусія. Спочатку учні починають висловлюватися (висувати версії). Учитель записує їх на дошці (можна вказувати автора). Далі потрібно перейти до обговорення висунутих версій (найвища точка діалогової ситуації) і висунення правильної відповіді, тобто до обґрунтування вибраного способу, версії, точки зору.

Фронтальній дискусії може передувати висунення і обговорення гіпотез у групах (в парах). Діти вислуховують один одного, сперечаються, приходять (чи не приходять) до певної думки. Потім кожна група висловлює власну думку чи приєднується до думки інших. Бажано, щоб кожна група зафіксувала свою точку зору на аркуші паперу і потім з коментарями представила її класу. Далі учитель організовує обговорення висунутих групами версій.

Такий підхід має переваги, тому що: передбачає участь усіх дітей (під час фронтальної роботи все одно певна частина дітей не бере участі у діалозі); версії, що висувуються більш продумані і наочні, що дозволяє організованіше провести етап обговорення.

Наприклад, на уроці «Великий дім – держава, лад у ньому – Закон» фронтальну дискусію можна проводити таким чином: запитання-проблема «Хто є господарем у нашій країні?»

Потім – висунення і обговорення гіпотез у групах. Записи учителем на дошці висунутих версій. Обговорення висунутих версій. Висунення правильної відповіді та обґрунтування її:

Під час проведення експериментального дослідження в освітній процес були впроваджені такі форми і методи роботи: виступи на батьківських зборах, бесіди, круглі столи, дискусії, обмін досвідом, аналіз життєвих ситуацій, педагогічні задачі. Працюючи з педагогами, ми надавали перевагу таким формам роботи як семінари, лекції, круглі столи, педагогічні практикуми, дискусії та ін.

Ми використовували інноваційні методи і форми роботи: батьківські збори на свіжому повітрі, показ презентацій та відеороликів, використання вправ із посібника, зокрема «Основи співпраці», запрошення батьків на відкриті уроки, спільні поїздки на екскурсії.

Нашою метою стало залучити батьків до освітнього процесу, зробити їх партнерами школи та класного керівника. Для цього батьків було залучено до обговорення актуальних проблем формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів, вивчення інтересів і вподобань кожної сім'ї, підвищення рівня поінформованості батьків з проблеми формування громадянської та історичної компетентностей, проведення семінарів, практикумів, тренінгів, організація спільного дозвілля батьків і дітей.

У квітні 2026 року нами був проведений контрольний зріз.

Контрольний та експериментальний класи виявили різницю в рівнях сформованості громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». Учні 4-А (контрольного) класу здебільшого мають середній і низький рівень відповідних умінь і навичок. Основні труднощі в школярів викликало умінням співпрацювати в команді над створенням проєктів, спрямованих на формування громадянської та історичної компетентності; самостійністю у виконанні завдань

громадянського спрямування; участь у виховних заходах історичного, громадянського, патріотичного спрямування тощо.

Повторне опитування підтвердило ефективність упровадженого формувального етапу експерименту щодо формування громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів, засвідчивши підвищення рівня ціннісних орієнтацій молодших школярів, зокрема ставлення школярів до себе, сім'ї, навчання та до цінностей суспільства – свободи, добробуту, навколишнього середовища, охорони природи, збереження здоров'я, свободи сімей, які стали активніше відвідувати різноманітні культурні заходи.

Із таблиці 1 видно, що у 4-А (контрольному) класі суттєвих зрушень не відбулося; у 4-Б (експериментальному) класі значно зросла увага та інтерес школярів до уроків «Я досліджую світ».

Таблиця 1

**Сформованість громадянської та історичної компетентностей учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ»
(формувальний етап експерименту)**

Класи	Критерії Рівні сформованості	Громадянсько-інформаційний		Діяльнісно-когнітивний		Ціннісно-результативний	
		до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
4 К	високий	2	6,5	1,5	9	1	5,5
	достатній	28	32	36,5	41,5	26,5	32
	задовільний	47,5	41,5	47,5	39	39,5	36
	початковий	22,5	20	14,5	10,5	33	26,5
4 Б	високий	3,5	16	3,5	18	1,5	15,5
	достатній	32,5	46,5	38	49	32	49
	задовільний	42	26,5	47,5	29,5	36,5	22
	початковий	22	11	11	3,5	30	13,5

При порівнянні даних в 4 ЕК та 4 КК з'ясовано, що на контрольному етапі щодо усіх показників високого рівня сформованості громадянської та історичної компетентностей молодших школярів на контрольному етапі педагогічного експерименту в ЕГ простежувалася суттєва динаміка: так, на 12% - 15% збільшилася кількість учнів з високим рівнем, на 14% - 17% зріс показник достатнього рівня,

У 4 КК ці показники залишилися майже без змін (у середньому на 4%).

Показник високого рівня сформованості громадянської та історичної компетентностей на контрольному етапі педагогічного експерименту в 4 КК суттєво не змінився; щодо показника високого рівня на *діяльнісно-когнітивному* критерії спостерігалось незначне збільшення – на 7,5%; на 4% зменшився показник початкового рівня.

Отримані в результаті формульовального етапу педагогічного експерименту дані дають можливість визначити рівні сформованості громадянської та історичної компетентностей молодших школярів в ЕК та КК за результатами проведеної експериментальної роботи.

Високий рівень сформованості критеріїв громадянської та історичної компетентності молодших школярів визначався за: характером підходу до вирішення поставлених завдань історичного, громадянського, патріотичного спрямування у процесі вивчення предмету «Я досліджую світ»; здатністю до аналізу природних явищ і ситуацій, пов'язаних з суспільним життям та людською діяльністю; вмінням доводити своє бачення й думку; системою ціннісних орієнтацій; характером культури поведінки; повагою до держави, державних символів, законів України; умінням співпрацювати в команді над створенням проєктів, спрямованих на формування громадянської та історичної компетентності; самостійністю у виконанні завдань громадянського спрямування; участь у виховних заходах історичного, громадянського, патріотичного спрямування тощо.

Завдяки впровадженню формувальних заходів високий рівень сформованості громадянської та історичної компетентності учнів початкових класів було встановлено у 15,5 % учнів експериментального класу; достатній – у 49%, задовільний – у 22 %, низький рівень – у 13,5 % школярів.

На уроках «Я досліджую світ», реалізуючи завдання із громадянської та історичної освітньої галузі, ми активно використовували елементи історії, працюючи з медіатекстами, з фото та історичними документами, а також із новинами. Учням необхідно було дібрати новину, яка відображала матеріали певної теми: склад правовідносин, органи державної влади, місцеве самоврядування, тощо.

Аналізуючи рівень сформованості громадянської та історичної компетентностей у молодших школярів, можна зазначити наступне:

Учні початкових класів, як правило, демонструють базові знання про правила поведінки в суспільстві, значення толерантності, взаємодопомоги та поваги до оточуючих. На уроках діти засвоюють елементарні принципи громадянської відповідальності, усвідомлюють свою приналежність до родини, школи, громади та країни. Завдяки інтерактивним методам навчання, таким як рольові ігри, моделювання життєвих ситуацій, перегляду відеоматеріалів та ведення дискусій, у дітей формуються навички аналізу своїх дій, уміння працювати в команді та усвідомлення власної ролі в суспільстві.

Процес формування громадянської та історичної компетентностей у молодших школярів є поступовим і залежить від якісної організації навчання. Учитель відіграє професійну ключову роль у створенні сприятливого середовища для формування цих компетентностей. Ефективними є методи, які активізують інтерес до навчання, наприклад:

- використання інтерактивних технологій (моделювання історичних подій, інтегровані уроки);
- формування уявлень про моральність через приклади з історії;

- залучення учнів до активного діалогу, де кожен може висловити власну думку та навчитись поважати думку інших.

Висновки. Результати експериментальної перевірки підтвердили припущення про те, що чітко спланована система є необхідною умовою для більш глибокого і міцного засвоєння знань учнями початкових класів.

Усе вищезазначене свідчить про необхідність упровадження в освітній процес спеціальної методики, спрямованої на формування в учнів початкових класів громадянської та історичної компетентностей на уроках «Я досліджую світ».

Отже, системне дослідження процесу формування громадянської та історичної компетентності молодших школярів та створення необхідних педагогічних умов для забезпечення цього процесу довело на необхідність застосування розробленої експериментальної методики.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Учнівські компетенції як складова програм Суспільствознавства для 12-річної школи. Історія в школах України. 2016. № 7. С. 47–53.
2. Гільберг Т. Г., Тарнавська С. Г., Павич Н. М. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу. Київ: Видавництво «Генеза», 2023. 256 с.
3. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. / за заг. ред.: М. Рафальська, О. Боярчук. Харків : Основа, 2017. 136 с.
4. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку: аналіт. доповідь / за заг. ред.: О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко. Київ : НІСД, 2018. 128 с.
5. Інструмент демократичного розвитку школи: практичний посібник / за заг. ред.: О. Шинаровська. Харків : Основа, 2019. 36 с.

6. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / НАПН України. Київ, 2014. 252 с.
7. Майданик О. В. Змістовий аспект поняття «громадянська компетентність» вчителя початкової школи. Науковий огляд. Київ, 2016. № 7. С. 40–56.
8. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Креативна педагогіка. Житомир, 2016. № 11. С. 97–108.
9. Мороз П. В., Мороз І. В. Практика інтегрованого навчання учнів історії у 5–6 класах: методичні рекомендації. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 123 с.
10. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність : навч. посіб. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 180 с.
11. Пометун О. І., Гупан Н. М., Ремех Т. О., Серова Г. В. Основи інтегрованого навчання учнів громадянської освіти та історії в 5–6 класах: методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 134 с.
12. Протасова Н. Г., Паращенко Л. І., Овчарук О. В., Полторак В. В. Освіта для демократичного громадянства та освіта з прав людини в Україні. Київ : НАДУ, 2011. 100 с.
13. Ремех Т. О. Формування громадянської компетентності учнів засобами інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» у 5–6 класах. Конструювання компетентнісно орієнтованого змісту повної загальної середньої освіти, Київ: Педагогічна думка, 2024, С. 193–196.
14. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Інститут педагогіки АНП України. Київ, 2007. 267 с.
15. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти 1-4 класи. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 240 с.